

Poliittiset vastakkainasettelut ja luokkataistelu Työmies-lehdessä 1899–1907

Vuosisadan alun sosialistista ideologiaa on perinteisen marxilaisen ajattelutavan mukaan jaoteltu kahteen kategoriaan: utopiasosialistiseen idealismiin sekä marxilaiseen materialismiin. Ensimmäistä ajattelumallia on Suomessa edustanut kurikkalainen¹ ihannesosialismi ja jälkimmäistä kautskylainen luokkataistelulinja, joka vei työväenliikkeessä voiton kurikkalaisuudesta. Luokkataistelulle historiallisesti keskeinen kysymys on ollut, ketkä kuuluvat työväenluokkaan ja millä perusteilla. Suomen vanhan työväenliikkeen erityisenä ominaisuutena on pidetty sen vahvasti agraariselle äänestäjäkunnalle rakentuvaa kannatusta. Suomalainen työväenliike ei ollut taloudelliseen luokkataisteluun rajautunut liike, vaan siihen kuuluivat niin teollisuusproletariaatti, maatyöläiset kuin torpparit. Näiden keskenään erilaisten intressiryhmien edustamisen edellytyksenä oli toimiminen poliittisena joukkoliikkeenä.²

Artikkelissani tutkin vanhan työväenliikkeen diskurssia *Työmies*-lehdessä vuosina 1899–1907 ja siihen sisältyviä vastakkainasetteluja kansan ja eliitin välillä. Tutkittava aikaväli kattaa ajanjakson työväenpuolueen perustamisesta ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin saakka. Tällä tavoin suomalaisen demokratian muotoutuminen ja siihen liittyvät diskurssit valottavat työväenliikkeen keinoja tavoitteidensa esittämisessä. Tarkastelen millä tavoin retoriikkaa kansasta ja eliitistä on tuotettu varhaisessa työväenliikkeessä ja miten vastakkainasettelut suhteellistuvat ajatukseen luokkataistelusta. Luokkataistelu on itses-

sään työväenliikkeen taustalla ollut poliittinen strategia, jonka keskeisenä ajatuksena on ollut yhteistyöstä pidättäytyminen porvariston kanssa ja ”luokkapuhtauden” vaaliminen.³ Tutkimuksessa on usein toistettu työväenliikkeen virallisten marxilaisten oppien ja rahvaan tasolla omaksuttujen sosialististen tulkintojen kirjavuutta.⁴ Artikkelissani selvitän, millä tavoin luokkataistelu ja *Työmiehen* vastakkainasettelujen diskurssi eroavat ja limittyvät toisiinsa.

Ernesto Laclaun mukaan keskeinen tapa tuottaa poliittista diskurssia on puhua vastakkainasettelusta *kansan ja eliitin* välillä.⁵ Kansa ja eliitti ovat tutkimuksellisia käsitteitä, ja pyrin löytämään niille rinnakkaisia puhunnan muotoja, sillä esimerkiksi käsitettä ”eliitti” ei tutkittavana ajankohtana vielä tunnettu. Puhun Laclaun vanhempaa strukturalistista teoriaa mukaillen populaari-demokraattisista diskursseista. Laclaun lähtökohtana oli yleinen marxilaisen luokkataistelulinjan kritiikki.⁶ Suomalaisessa ja historiallisessa kontekstissa Laclaun teoria antaa välineitä suomalaisen työväenliikkeen heterogeenisyyden ja luokkataistelulinjan arvioimiselle.

Puheeseen kansasta ja eliitistä sisältyy myös ajatus ”kansan tahdosta” eli kansan poliittisesta suvereniteetista. Tutkimukselleni toinen keskeinen käsite on poliittinen vastakkainasettelu eli antagonismi. Politologi Chantal Mouffe korostaa antagonismien merkitystä poliittisessa kamppailussa.⁷ Laclaun ja Mouffen mukaan poliittiset identiteetit eivät palaudu suoraan yhteiskuntaluokkaan vaan merkittävämpää on poliittisen identiteetin kokemus.⁸

Tutkimuksessani yhdistän aatehistoriallista tutkimusta ja diskurssiteoreettista lähestymistapaa. *Työmies*-lehden ja erityisesti sen päätoimittajan Edvard Valppaan edustama kautskylainen luokkataistelulinja toimii lähtökohtana työväenliikkeen poliittisen diskurssin tarkastelulle. Pohdin populaari-demokraattisen ja antagonistisen lehdistöpuheen ja taustalla olevien marxilaisten oppien yhteensopivuutta ja ilmenemistä lehden sivuilla. Puolueen johdon marxilaisia vaikutteita on tutkittu huomattavasti, mutta varsinaisen lehdistöpuheen erityispiirteitä ei ole tutkittu paljoakaan.

Diskurssiteoreettisista lähtökohdista työväenliikettä ovat tutkineet esimerkiksi Taina Uusitalo ja Jari Ehrnrooth. Uusitalo soveltaa Laclau ja Mouffen diskurssiteoriaa ja valottaa artikkelissaan jääkäriliikkeen ja työväenliikkeen monimutkaista suhdetta. Diskurssiteoria toimii tässä menetelmänä suhteuttua toisilleen vihamielisinä pidettyjen liikkeiden välistä dynamiikkaa, joka on lähemmässä tarkastelussa oletettua monimuotoisempi. Ehrnroothin foucaultlainen diskurssiteoria ja aatehistoriallinen lähestymistapa on monilla tavoin lähtökohdiltaan omaperäinen.⁹ Ehrnroothin väitöskirjaa on kritisoitu esimerkiksi sen aineiston suppeudesta ja valikoivuudesta. Diskurssiteorian suhteen Ehrnroothin teos on suureellinen, mutta epäselkeä yhdistelmä erilaisia ajattelusuuntauksia, ja hänen teoriansa kritiikki vaatisi oman selvityksensä. Tiiviisti esitettynä keskeiset ongelmat ovat välitys- ja vaikutusmallien suhteellinen suoraviivaisuus, joka ei kohtaa jälkistrukturalistisen diskurssiteorian lähtökohtia.¹⁰ Ehrnrooth tarkastelee Tapio Bergholmin mukaan työväenliikkeen diskursseja omalakisena järjestelmänä tai dynamiikkana, josta puuttuu laajempi yhteiskunnallinen vuorovaikutus.¹¹

Luokkataistelu ja maaseutukysymys työväenliikkeessä

Suomalainen työväenliike oli luokkareduktionismin ylittänyt poliittinen liike.¹² Vielä 1900-luvun alussa työväenpuolue oli enimmäkseen teollisuusproletariaatin liike, mutta vuoden 1905 suurlakon jälkeen sosialismi levisi maaseudulle hyvin nopeasti. Mitään yksittäistä selitystä tälle kehitykselle ei ole, mutta keskeinen seikka oli suurlakon saama laaja huomio, joka politisoi yhteiskunnalliset kysymykset tavoittaen koko väestön ja mobilisoiden maaseudun väestöä.¹³ Tavallisista suomalaisista tuli poliittisia toimijoita, mikä oli aikalaisille merkittävä muutos.

Ihannesosialismin ja kurikkalaisuuden jäädessä syrjään työväenliikkeen keskiöstä jyrkkä marxilainen ja sovittelematon kanta jäi vallitsevaksi ideologiaksi. Kautskyalaista luokkataistelulinjaa on pidetty marxilaistuneen työväenpuolueen yleisenä poliittisena

linjana. Muita oppeja olivat revisionismi, anarkismi ja amerikkalaisvaikutteinen syndikalismi.¹⁴ Käytännössä puolueessa oli kuitenkin useita näkemyksiä menettelytavoista, esimerkiksi Tampereen työväenliike oli Helsinkiin verrattuna huomattavan ”revisionistinen”. Tamperelainen työväenliike ei tosin ollut teoreettisesti orientoitunutta, joten käsite on hieman harhaanjohtava. Erilaiset menettelytavat korostuivat hiljalleen kansallisella tasolla Forssan kokouksen (1903) ja suurlakon jälkeen.¹⁵

Työväenliikkeen luokkataistelulinjan määrittelyssä keskeinen rooli oli *Työmies*-lehden päätoimittaja Edvard Valppaalla, joka oli omaksunut käsityksiään vieraillessaan Saksan sosiaalidemokraattien parissa.¹⁶ Luokkataistelulle keskeisenä on nähty ennen kaikkea yhteistyön välttäminen porvarien kanssa, mutta taustalla on myös marxilainen ajatus proletaariluokan vallankumouksellisesta roolista. Yleisesti merkittävin marxilainen virtaus oli Suomessa kautskylaisuus, jonka kanssa kilpaileva revisionistinen bernsteinilaisuus ei koskaan saavuttanut yhtä vankkaa asemaa suomalaisessa työväenliikkeessä.

Mutta millä tavoin työväenliikkeessä työväestö ja luokka ymmärrettiin? Työväenliikkeen sosialististen oppien kannalta erityisesti maaseutukysymys aiheutti keskeisen ongelman, joka jakoi puolueen eliittiä koulukuntiin ja aiheutti ristiriitaa kannattajakunnan ja puoluejohdon linjausten välillä.¹⁷ Otto Ville Kuusinen ja muut puolueen marxilaiset olivat huolissaan työväenpuolueen talonpoikaisuudesta, ja K. H. Wiik piti mahdollisena sitä vaihtoehtoa, että maalaiset olisivat asettuneet radikaalin porvartai talonpoikaispuolueen taakse, jos sellainen vaihtoehto olisi ollut tarjolla. Kuitenkin työväenliike asettui myöhemmin pienviljelysmyönteiselle kannalle ja vaati torppien itsenäistämistä.¹⁸

Kautskyn teos *Sosialidemokratia ja maatalouskysymys* toimi keskeisenä perusteena puolueen pienviljelijäkysymykseen suhtautumisessa. Kautskylaisten oppien mukaan pienviljelyksen tukeminen oli vain omiaan hidastamaan yhteiskunnallista kehitystä kohti sosialismia. Sosialismin edellytyksenä oli yksityisomistuksen lakkautus ja tuotantokoneiston haltuunotto, mikä maaseudun kohdalla tarkoitti myös maatalouden sosialisointia.

Kautsky myös todisteli teoksessaan yhteiskunnallisen kehityksen johtavan pientilallisuuden kuihtumiseen ja maaseudun kapitalisoitumiseen.¹⁹ Suomessa pyrittiin myös löytämään viitteitä tästä mallista.²⁰ Keskeistä oli myös deterministinen ymmärrys historian kehityksestä. Koska teollistuminen ja proletarisoituminen nähtiin välttämättöminä kehityskulkuina, oli kasvava teollisuustyöläisten joukko sosialistisen työväenpuolueen menestyksen ehto. Teollisuusproletariaatti oli vallankumouksellisen politiikan subjekti, jonka toimijuus nousi sen luokkatietoisuudesta. Se taas syntyi ”itsestään” kapitalismin ristiriidoista.²¹ Maatyöväestö ei ollut vastaavalla tavalla sisäsyntyisesti vallankumouksellinen luokka, koska sen tavoitteena oli ryhtyä tilanomistajiksi tai pientilallisiksi. Tämä marxilaisen teoreettisen ajattelun ja maaseutuväestön vastakkainen asettelu oli luokkataistelulinjan kannalta ongelmallinen, koska luokkaintressit ja työväenluokan ensisijaisuus aiheuttivat poliittisen ristiriidan, johon marxilaisella teorialla ei ollut suoraa kantaa.²²

Kautskyn näkemyksen mukaan sosiaalidemokraattisen agraari-politiikan tuli jakautua ajamaan ensisijaisesti maalaisköyhälistön etuja, minkä jälkeen tuli ajaa maanviljelyksen ja maalaisväestön etuja. Sen sijaan ”erikoisella talonpoikain suojelemisella ei ole tässä ensinkään sijaa”. Maalaisköyhälistön etujen ajaminen alistettiin teollisuusproletariaatin eduksi, ”sellaisiin [tarkoituseriiniin], joiden tarkoituksen on raivata esteet pois proletariaatin vapaan toiminnan ja järjestymisen tieltä”.²³ Suhtautuminen maaseutukysymykseen oli luokkataistelun näkökulmasta ristiriitainen, sillä toisaalta sosialismien oppien mukaan pientilalliset ja talonpojat olivat epätoivottavaa ainesta työväenliikkeen kannattajiksi, mutta samalla torpparit ja tilattomat haikailivat oman maatilan perään.²⁴ Torpparivapautus ja sen ratkaisu eivät kuitenkaan olleet 1900-luvun alun työväenliikkeelle poliittisesti tärkeimpiä kysymyksiä, sillä vaatimukset yleisestä äänioikeudesta ja yksikamari-sesta eduskunnasta olivat tärkeysjärjestyksessä edellä.

Kansa ja eliitti työväenliikkeen diskurssissa

Kansasta puhuminen ja kansan käsitteen runsas käyttö oli suomalaiselle poliittiselle diskurssille tyypillistä eikä yksinomaan työväenliikkeelle ominaista. Suomettarelaiset kokivat edustavansa idealisoitua Suomen kansaa ruotsalaista eliittiä ja Venäjän sortovaltaa vastaan. Nuorsuomalaisten realistisempi käsitys kansasta oli myös romantisoitu. Työväenliike kytkeytyy suoraan sitä edeltäneeseen suomettarelaiseen politiikkaan, ja se omaksui täten myös poliittisen puhunnan tapoja varhaisemmasta poliittisesta kulttuurista.²⁵ Tässä suhteessa lähes kaikissa puolueissa oli populaari-demokraattisia piirteitä.

Nimimerkki ”Maan tollo” argumentoi *Työmiehessä* kansan tahdon ja yleisen mielipiteen olleen ristiriidassa lain ja vallitsevan järjestyksen kanssa. Kirjoittaja asetti lain ja yleisen oikeudentunnon vastakkain, sillä harvainvaltaisella säätyeduskunnalla ei ollut intressejä ajaa yleistä etua itsekkäiden pyrkimysten sijaan. Tällä epädemokraattisella valtiollisella tilanteella oli vaikutuksensa, sillä kirjoittajan mukaan siirtolaisuus Suomesta oli merkki kansan suhtautumisesta isänmaahan. Koska isänmaalla oli tarjota vain velvollisuuksia eikä juurikaan etuja, ”kansa ei ota syytyäkseen” isänmaallisille ajatuksille. Lain suhteen kirjoittajalle tärkeä kysymys oli kieltolaki, jonka hän kytki osaksi kansan tahtoa.²⁶ Tällainen suhtautuminen isänmaallisuuteen oli tavanomainen työväenliikkeessä, eli työväen isänmaa oli siellä, missä hänen oli hyvä olla. Kysymys politisoitiin osaksi laajempaa asettelua, jossa köyhälistön tuli päästä osaksi tasavertaista kansalaisuutta.²⁷

Yhdistysten perustaminen maaseudulla saattoi olla vaikeaa, ja toisaalta patriarkaalisissa tehdasyhteisöissä työntekijä saattoi irtisanomisen pelossa vältellä työväenliikkeeseen liittymistä. Näin argumentoi myös Vilho Pylkkö *Työmiehen* kirjoituksessaan, jossa hän kritisoi ”rahamiehiä” työväestön yhtymis- ja sananvapauden rajoittamisesta. Pylkön mukaan työväestö edusti ”suurinta osaa koko Suomen kansasta”.²⁸ Tällainen kansan puolesta puhuminen oli melko tavanomaista ja esimerkiksi Matti Hälle-

berg (myöhemmin Paasivuori) syytti yläluokkia ”kansan asian vahingoittamisesta.”²⁹

Taavi Tainio esitti maaseutukysymystä käsittelevässä kirjoituksessaan esimerkin raittiusaktiivista, joka palkanalennuksen vuoksi joutui ottamaan lopputilin tehtaalta. Tehtaanomistaja ei ollut pitänyt työläisen puheenvuorosta, jonka tämä oli käyttänyt tehtaan vappukävelyllä. Tainio antoi myös muita esimerkkejä porvarillisesta vastustuksesta maaseudulla, kuten työväenkirjallisuuden levittämisen johdosta toimeenpannut irtisanomiset. Tainio puhui myös luokkataistelun ulottamisesta maaseudulle. Sen edistymisen esteenä oli maaseudun tehdastyöväestön varovaisuus ja pelokkuus poliittisen aktivoitumisen suhteen.³⁰ Arkuus johtui Tainion mukaan ”maantielle joutumisen pelosta”. Tainio puhui erikseen maatyöväestöstä ja torppareista, joiden aseman hän näki teollisuustyöväestön asemaa huonommaksi. Tekstissä välittyi deterministinen historiakäsitys, sillä Tainio ajatteli pienviljelyksen hiljalleen katoavan ja luokkatietoisuuden leviävän maaseudun varallisuuserojen kärjistyessä.³¹ Sami Suodenjoki on puhunut työväenliikkeelle ominaisesta vainopuheesta. Tällaisella puheella korostettiin työväestön ja herrasväen vastakkainasettelua ja lujitettiin työväestön yhteenkuuluvuutta.³²

Nimimerkin ”-s” eli lehden päätoimittaja Edvard Valppaan³³ kirjoittama teksti ”Kansaa petetään” vuodelta 1901 sisälsi suomettarelaisen ideologian ja kansallismielisyyden kritiikkiä. Kirjoitus lähtee liikkeelle suomettarelaisen ja kansallismielisten historian kuvauksella. Tekstissä kuvataan, kuinka suomettarelaiset houkuttelivat kansaa tukijoukoikseen asettumalla vastustamaan ”wiikinkejä” eli svekomaaneja. Suomettarelaisen taktiikka oli Valppaan mukaan vastakkain asetteleva, sillä työväestöä houkutteltiin mukaan lupauksilla palauttaa ”kansalta anastettua omaisuutta” takaisin. Valtaan päästyään suomettarelaiset eivät olleet sen parempia kuin ”wiikingitkään”. Kirjoituksessa otettiin mielenkiintoisesti kantaa samana vuonna perustettuun suomettarelaiseen lehtihankkeeseen eli *Suomen Kansa*an. Valppaan mukaan lehti oli perustettu ajamaan näennäisesti työväen asiaa, todellisuudessa sitä vastustaen ja hajottaen työväen yksimielisyyttä.³⁴

Lehti todella oli suomettarelaiten lehti ja suunnattu nimenomaan työväestölle. Helsingissä ilmestynyt iltapäivälehti oli myös tarkoituseriltään sosialismin vastainen.³⁵

Valpas palasi vastaavanlaiseen teemaan reilua kuukautta myöhemmin julkaistussa tekstissä ”Mitä tehtävä?”. Valpas kritisoi yläluokkaa ja syytti heitä työväenkysymyksen ”jäljittelystä”. Valppaan mukaan yläluokat olivat ennen suoranaisesti vastustaneet työväenkysymystä, mutta viime aikoina siirtyneet tällaiseen ”petollisempaan menettelyyn”. Porvarillisen kansanvalistustoiminnan Valpas tuomitsi myös harhautukseksi ja työläisten vieraannuttamiseksi yhteiskunnallisista asioista.³⁶ Tällä tavoin eliitti vastusti kansan asiaa ja tahtoa ja yritti harhauttaa työläisiä kannattamaan heidän itsensä vastaista politiikkaa.

Kaikki puolueet pyrkivät enemmän tai vähemmän kilpailemaan kansan äänistä ja esittämään itsensä kansan tahdon ilmaisijoina viimeistään eduskuntauudistuksen myötä. *Työmiehen* sivuilla nimimerkin ”Valistumaton” mukaan kansan suosiosta kilpailtiin jo vuonna 1902 eri puolueiden välillä:

Kaikki puolueet, niin monta kuin niitä onkin, hakevat itsellensä turvaa ja kannatusta varsinaisesta kansasta, syvistä riveistä. Ilman syvien rivien kannatusta ovat meidän yläluokkapuolueet kovin heikoilla perusteilla. Heidän asemansa onttoisuus on heille itselleenkin täysin selvänä. Peljätään, jos kansan syvät rivit heräävät oman asemansa tajuamaan ja liittyvät siihen puolueeseen, jonka huomaavat todella työskentelevän kansan pohjakerrosten, työväen taloudellisten pohjakerrosten, työväen taloudellisten olojen parantamiseksi, sekä valtiollisten oikeuksien voittamiseksi kansalle.³⁷

Kirjoituksessa kuvastuu epäluuloisuus ”yläluokkapuolueita” kohtaan, ja lukijaa vakuutellaan todellisista kansan tahdon edustajista. Työväenpuolue on se poliittinen taho, jolla on kiinnostusta muuttaa vallitsevia oloja ja ajaa oikeuksia kansalle. Puhe kansan syvistä riveistä korostaa myös kansan moninaisuutta ja poliittista vaikutusvaltaa, jota ilman poliittisen toiminnan oikeutus on vajavaisella pohjalla. Porvarilliset sanomalehdet saatettiin

nähdä ”kansan sortajina”, kuten nimimerkki ”R. O. T.”:n kirjoituksen otsikko asian ilmaisi. Kansan asiaa harrastavat herrat saattoivat rajoittaa työväestön järjestäytymisvapautta, ja työväestöä vastustavat sanomalehdet levittivät ”mädännäistä valheellista taruntaansa” herättääkseen katkeruutta työväestöä kohtaan.³⁸ Maatyöväestöä puhuteltiin suoraan nimimerkki ”A. R.”:n kirjoituksessa ”Maalaistyöväestölle”. Suomen kansan hän näkee hitaana ja sitkeänä, mikä tarkoitti sosialismin hidasta etenemistä Suomessa. Vastaavasti maalaisväestön järjestäytymistä hidastuoliisuus on estänyt.³⁹ Vaikka kansasta puhuttiin usein abstraktina poliittisena toimijana, kansaa määriteltiin myös sen luonteen tai ominaisuuksien kautta.

Edvard Valpas kirjoitti tulikiven katkuisessa tekstissään ”Hbl. ja kansan säilytys” kansan tahdosta ja ruotsinkielisen luokan venäläismielisyydestä. Valpas kuvaa ruotsalaisia ”herroiksi”, ”rahapohatoiksi” ja ”rahavaltaisiksi”, jotka vastustaessaan äänioikeusasiaa asettuvat kansaa vastaan. Ruotsinkieliset käyttivät Valppaan mukaan asian ajamisessa erilaisia keppihevosia, kuten isänmaallisuuden väärinkäyttämistä. Valpas käyttää tekstissä runsaasti käsitteistöä ”kansan enemmistö”, ”kansan syvät rivit” sekä ”kansan suuri enemmistö”. Vastakkainasettelu on harvainvaltaa kannattavan yläluokan ja kansan enemmistön välillä. Tekstissä kansa saa isänmaallisen merkityksen ja tekstin loppukaneetissa tehdään eroa työväen ja kansan välillä: ”Ei enää askeltakaan Hbl:n tälle uralle, joka on ei ainoastaan työväelle vaan kansamme suurelle enemmistölle vaaraksi”.⁴⁰

Kansan käsitteen käyttäminen työväenliikkeen retoriikassa saattoi olla uhmakasta, ja yläluokkia varoiteltiin kansan tahdon rikkomisesta. Kansan tahto ja sen toteutuminen olivat esimerkiksi nimimerkki ”Mikon” Työmieheen kirjoittaman pääkirjoituksen keskeisiä teemoja. ”Älkää sytyttäkö tulta tappuroihin”, kuului kirjoituksen otsikko, joka käsitteli äänioikeuskysymystä ja eduskuntauudistusta. Kirjoittajan mielestä ”kansaa on aikomus pettää”, ja tekstissä lietsottiin epäluuloa uudistusten toteutumista kohtaan:

Heräjä kansa. Sinun vaikuttava, vaativa äänesi kaikukoon. Meidän on vaadittava säätyjen asiasta jotain äänhtämään. [...] Äänioikeusasia ja eduskunta-uudistus on ratkaistava näillä valtiopäivillä. Se ei saa myöhästyä. Tämä vitkastelu ja salakähmäisyys on leikkiä kansan pyhimpien kaipausten kanssa. Se loppukoon, ennenkuin se on liian pitkällä. Kansan tahto on selvillä. Sitä on toteltava. Kansa on jo antanut viimeisen varoituksen. Me muistutamme, että silloin sanottiin, että teistä riippuu asiain meno. Historian arpa on heitetty. Te voitte rakentaa tai hajottaa. Syvät rivit ovat kantansa määränneet, ne ei tule levähtämään. [...] Teillä ei ole kuin yksi tie kuljettavana ja se tie on kansantahto. Sitä seurakkaa. Tämä viimeaikainen toimintanne, se on ollut tulta tappuroihin. Älkää sitä sytyttäkö. Kansassa palaa jo liian liekehtivänä katkeruus. Jos se syttyy, ette te voi sitä sammuttaa, emmekä me liioin. Kovia kokenut kansa on vannonut oikeutensa ottavansa. Sen kautta sorretun asemansa parantaa. Sen kautta kahleensa katkoo ja uudet vaot kyntää ja uudet perustukset laskee. Silloin kansa, nyt niin pirstottu, muodostuu kokonaiseksi elämän kansaksi. Se tuntee jo itsensä. Ei tarvitse sen kanssa leikitellä. Valvo kansa. Nyt tai ei koskaan.⁴¹

Tekstin tyyli oli uhkaileva ja jopa raamatullisen profeetallinen. Kirjoittaja käyttää erilaisia sanontoja, kuten ”arpa on heitetty”, ”tulta tappuroihin” ja ”kahleensa katkoo”. Vaikka Työmiehen pääkirjoituksissa tällainen tyyli ei ollut tavanomainen, se oli kuitenkin mielenkiintoinen valinta pääkirjoitukseksi. Kansaa kiihottavassa tyyliinsään ja voimakkaassa, jopa luokkavihaa lietsovassa retoriikassaan se ei ollut kaikkien lukijoiden mieleen. Allan Serlachius, myöhemmin suomalaisen puolueen kansanedustaja, kirjoitti vastineen jossa tämä syytti ”Mikkoo” turhasta epäluulon lietsonnasta ja kohtuuttomasta kritiikistä lainvalmistelijoita kohtaan. Serlachius myös problematisoi kansan tahdon merkitystä, jota hän ei pitänyt yksiselitteisenä. Vaikka lakien tuli noudattaa ”kansan tahtoa”, Serlachiuksen mukaan lait määrittivät myös ”kansan tahtoa”. Kansa ei itsessään ollut myöskään yksiselitteinen ja ristiriidaton toimija, vaan eri yhteiskuntaluokkien intressit olivat osiltaan yhteneväiset eivätkä välttämättä ristiriidassa.⁴²

”Mikon” ja Serlachiuksen välinen debatti kuvastaa hyvin, miten toisaalta työväenliikkeen retoriikassa antagonistinen puhe ja ”kansan tahdon” korostaminen saattoivat mennä retorisesti äärimmäisyyksiin. Kansa poliittisena subjektina oli se, mitä työväenliike pyrki yksinomaan edustamaan, mutta toisaalta kärkevän retoriikan käyttö ei ollut kaikkien mielestä tavoiteltavaa politiikan tekoa. Serlachiuksen kaltaisille oppineille värikäs retoriikka ja yläluokkaa kohtaan lietsottu epäluulo ei ollut toivottava poliittinen diskurssi. Toisaalta ”Mikon” tulikivenkatkuinen avautuminen kuvastaa ”kansan” syvien rivien epäluuloa poliittisen järjestelmän uusiutumiskykyyn ja poliitikkojen kykyyn pitää lupauksiaan. Työväenlehdistön sisällä käyty debatti kuvastaa toisaalta myös lehden ja toimituksen ymmärtävyyttä, sillä molemmat tekstit julkaistiin ja keskustelulle annettiin tilaa. ”Kansan tahto” tai kansa eivät käsitteinä olleet sellaisia, joiden merkitys olisi ollut yksiselitteinen edes työväestön keskuudessa, saati laajemmassa keskustelussa. Vaikka vuoden 1905 suurlakon aikana hetken aikaa ”kansan tahto” nähtiin yhtenäisenä poliittisena mielenilmauksena, tämä konseptio kansasta koki nopeasti kärjistymisen porvarillisten ja työväen keskuudessa.⁴³

Kansa ja eliitti ovat populaari-demokraattisen diskurssin keskeisiä käsitteitä. Populaari-demokraattisessa puheessa kansa asettuu eliittiä vastaan. *Työmiehessä* puhuttiin usein *kansasta* pelkän työväenluokan sijaan. Kuvaavaa on, että vuoden 1905 suurlakon alla työväestö mietti kokouksessaan tulisiko, sen edustaa kansaa vai työväestöä – kokous päätyi ensin mainittuun vaihtoehtoon.⁴⁴ Luokasta puhuminen kohdistui useimmiten ”yläluokkiin” työväestön edustaessa kansaa.

Herravihasta luokkavihaan

Ilmari Kianto kuvasi klassisessa romaanissaan *Punainen viiva* sosialismin ja politiikan saapumista maaseudulle sekä suomalaisen yhteiskunnan periferiaan Kainuun korvessa.⁴⁵ Kiannon kuvaukselle leimallista on sekä poliittisen toimijuuden että sosialis-

min tapa artikuloida yhteiskunnallisia valta-asetelmia kokonaan uudenlaisilla tavoilla. Rahvaalle oli arkiymmärryksen ylittävä kokemus jo pelkästään kuulla ensi kertaa työväenlehtiä luettavan ääneen. Rahvas saattoi kyseenalaistaa vallitsevia oloja ja asettua vastustamaan pappeja ja esivaltaa.⁴⁶

Luokka- ja herravihan, kaunan ja katkeruuden teemoja työväenliikkeen leviämisen taustalla on pidetty yhtenä sen keskeisenä piirteenä. Erityisesti Jari Ernhroothin mukaan taustalla on työväenliikkeen vihaa lietsova toiminta.⁴⁷ Näkemystä on kritisoitu niin lähdemateriaalin suppeudesta kuin vertailevan otteen puutteen- ta.⁴⁸ Tapio Bergholm on kyseenalaistanut onko ”arkainen viha” johdettavissa työväenliikkeen diskurssista vai onko sen taustalla oleva tunnedynamiikka vanhempaa perua. Lisäksi vastaavanlaista retoriikkaa on löydettävissä myös muista aikansa joukko- liikkeistä.⁴⁹ Ehrnroothin mukaan luokkaviha oli työväenliikkeen aktiivisen toiminnan lietsomaa ja ylempiä luokkia vastaan kana- voitua politiikkaa, joka johti viime kädessä sisällissotaan. Antti Kujalan mukaan Ehrnrooth sivuuttaa tyystin sisällissotaan liit- tyvät rakenteelliset selitykset ilman vahvoja perusteluja.⁵⁰ Anna Rajavuori on väitöstutkimuksessaan korostanut työväenliikkeen agitaation tunnesisällön moninaisuutta.⁵¹

Jos asiaa tarkastellaan Chantal Mouffen agonismiteorian kautta, kysymyksenasetteluun voidaan ottaa toisenlainen näkö- kulma: poliittisen toiminnan tehtävä niin sanotun ”arkaaisen vihan” uudelleenartikuloitina. Yhteiskunnalliset ristiriidat ja niihin liittyvät tunnelataukset voivat kanavoitua erilaisina poliit- tisina akteina, kuten protesteina, väkivaltana tai mellakoina. Tässä suhteessa demokraattisten käytänteiden merkitys on ris- tiriitojen sovittelussa ja artikulaatiossa poliittiseksi diskurssiksi. Tällä tavoin viha ja kauna lientyvät poliittiseksi vaikuttamiseksi. Mouffen mukaan tämä on demokratian toimivuuden ehto, sillä yllirationaalinen ja hallinnoiva politiikka eivät kykene tarjoamaan yhteiskunnalliselle turhautumiselle riittävää purkautumiskana- vaa.⁵²

Luokkataistelu, luokkaviha ja luokkapuhe

Työväenpuolueen perustamisen jälkeen *Työmiehessä* nimimerkki ”K” kommentoi porvarillisen lehdistön suhtautumista uuteen puolueeseen. Kirjoituksen mukaan ”valtalehdet” eivät uskoneet muuhun kuin uuden puolueen kykyyn synnyttää luokkavihaa. ”Rikkaiden lehdet” eivät ”K”:n mukaan olleet perehtyneet puolueen ohjelmaan ja uuden puolueen tarkoituksena oli ”temmata pois jäsenensä tästä vihan ja koston valtakunnasta, veljeyden, rakkauden ja tasa-arvoisuuden sopusointuisaan yhteisöön”.⁵³

Puhe kansasta ja luokista saattoi limittyä keskenään, kuten nimettömässä kirjoituksessa ”Mietteitä kansan hyvinvoinnista” vuodelta 1903. Jos tavanomainen vastakkainasettelu oli luokkapuheen suhteen kansa vastaan yläluokka, tässä kirjoituksessa olivat vastakkain luokkataistelun hengessä yläluokka ja alaluokka. Kansan merkitys sen sijaan oli laajempi ja yleisempi kuin pelkästään työväenluokka tai köyhälistö:

Yläluokka se on joka nykyään järjestää yhteiskunnallisia oloja. Alaluokka se nykyään saa olla tyytyväinen siihen yhteiskunta-elämään, mitä milloinkin yläluokan puolelta suvaitaan tarjota. Aivan helppoa on yläluokan puolelta heidän kannaltaan tarjottuna kehua kansan hyvinvointia. On jätetty yhteiskunnallisen vallan ulkopuolelle koko laajat köyhälistön sankat rivit, jotka huokailevat yläluokan ikeen alla. Alaluokka se on, joka elää mitä yksinkertaisinta elämää, ei sen niukat varat kannata asua upeasti rakennetuissa useampi kerroksisissa rakennuksissa [...] Tosi-olot eivät meillä todista, että koko kansa elää hyvinvoinnista. Huomatkaa! Koko kansa! Jos puhutaan koko kansan hyvinvoinnista, silloin täytyy hyvinvointi vallita yhtä hyvin ala- kuin yläluokasakin eli toisin sanoen huonompien ihmisten olosuhteet ja elämän mahdollisuudet täytyy olla samalla kannalla kuin parempien ihmisten keskuudessa yläluokassa.⁵⁴

Työmiehen populaari-demokraattisessa puhunnassa kansa määrittyi usein työväestöksi, mutta kyseisessä kirjoituksessa kansa viittasi laajempaan kokonaisuuteen, johon kuuluivat eri

yhteiskuntaluokat. Vastakkainasettelu oli eri luokkien välillä. Tekstin taustalla oli ajatus luokkataistelusta, jossa eri luokilla oli eri intressit yhteiskunnallisen kehityksen suhteen. Kuitenkin samassa kirjoituksessa vaikuttaa siltä, että kansa samaistettiin alaluokkien kanssa:

Me näemme selvästi, että luokkajako ja luokkajärjestelmä on edelleen käytännössä – ja kumminkin uskalletaan väittää, että kansa voi hyvin. Voiko sellainen kansa tosiaan voida hyvin, kun siltä on riistetty itseltään oikeus määrätä elämästään. Ei kai siihen liene yläluokka syynä? Mitä vielä? [...] Kansan ääni on ollut vain huutavan ääni erämaassa, ei sitä kukaan ole tahtonut kuulla ja sitä paitsi se on vain tuota roskejoukkoa, jota voidaan hallita mielin määrin.⁵⁵

Tekstissä oleva luokkataisteluasetelma hämärtyy, sillä toisaalta siinä samaistettiin kansa yläluokan vastakohtaksi. Myös ”kansan ääni” oli kirjoittajan mukaan jäänyt kuulematta, ja kansa oli nähty passiivisena vallankäytön kohteen. Vaikka toisaalta luokkataistelua on pidetty marxilaistuneen työväenpuolueen yleisenä linjana, poliittisen diskurssin tasolla luokka-asetelma oli tässä kirjoituksessa epäselvempi. Nimettömästä tekstistä välittyi ”luokkajärjestelmän” kritiikki ja kyseenalaistaminen. Ylä- ja alaluokkien välistä eroa ja ”juopaa” täytyi kirjoittajan mukaan kuroa umpeen kovalla työllä tasa-arvojen ja oikeuksien puolesta.⁵⁶ Puhe kansasta tai luokista ei ollut tietoinen strategia, vaan osa yleistä poliittista kielenkäyttöä. Luokkataistelu ja kansan tahto saattoivat limittyä tällä tavoin toisiinsa.

Kautskyalaista luokkataistelulinjaa edustaa nimetön teksti ”Maatalouskysymyksestä Ranskassa ja muissa maissa”, jossa vertaillaan marxilaisten kurjistumisteorioiden ja eurooppalaisten työväenliikkeiden maatalouspoliittisten käytäntöjen suhdetta. Kirjoittaja suhtautuu epäilevästi *Kommunistisessa manifestissa* esitettyyn teoriaan, jonka mukaan sosialistien ei tarvitse välittää pientilallisisten asemasta kapitalismin tehdessä pienviljelyksestä nopeasti kannattamatonta. Tekstissä korostetaan Kautskyä mukailleen, että vaikka kehityksellä oli tällaisia tendenssejä, ei kehitys ollut

todellisuudessa toistaiseksi teorian mukaista. Lopussa kirjoittaja kautskylaisesti päätyy lopputulokseen, jonka mukaan:

Pikkuviljelijä, joka omilla työaseillaan itse tekee työtä omalla maallaan, on mitä suurin individualisti. Tietoisuus, että hän on itse ansainnut kaiken sen mitä hänellä on, kasvattaa hänessä luonnollisesti jonkunlaista itsekkäisyyttä ja säilyttämisenhalua. Tältä kannalta katsoen on talonpoika ja proletari eri luokkiin kuuluvia ihmisiä eikä ole luultavan, että edellinen ottaisi osaa jälkimmäisen luokkataisteluun. [...] Onpa tapahtunut niinkin, että kaupunkityöväen levittämä liike löytää kannattajia esim. pikkuviljelijäin ja vuokralaisten keskuudesta, joiden toimeentulo on vielä jonkun verran siedettävä, ja vasta myöhemmin äärimmäiseen kurjuuteen vajonneiden irtolaisten keskuudessa, tämä todistaa että talonpoikien liittyminen työväenliikkeeseen ei ole mahdoton.⁵⁷

Vaikka kautskylaisen luokkataisteluopin mukaisesti talonpojat ja pienviljelijät eivät toisaalta olleet luokkatietoisia proletariaatin tavoin, talonpojat olivat kuitenkin jatkuvassa alttiudessa proletarisoitua. Asia ei kuitenkaan ollut niin yksinkertainen, koska toisaalta kirjoituksessa kritisoitiin laajasti liiallista ”teoreettisuutta” maatalouskysymyksen suhteen ja korostettiin käytännöllisen tilannearvion merkitystä.

Otto Wille Kuusisen kirjoitus ”Luokkataistelu ja luokkaviha” oli vastine porvarilliselle työväenliikkeen kritiikille, joka oli hänen mukaansa ymmärtänyt väärin luokkataistelun ja luokkavihan merkityksen. Kuusisen kovan linjan marxilaisuus perustui hyvin ortodoksiselle tulkintatavalle, jossa historian lainalaisuudet ja työväestön kumouksellinen rooli olivat yhteiskunnallisen kehityksen välttämättömät ehdot. Luokkataistelu oli Kuusisen mukaan ”ainoa luonnollinen, vieläpä ainoa mahdollinen tie” yhteiskunnallisen sopuun, eli kapitalismin ja luokkaristiriitojen ylittämiseen. Luokkataistelu oli siis objektiivinen, historiallinen ja ”ihmiskunnan ominainen kehityskulun muoto”, jonka kritisointi oli tosiasioiden kieltämistä. Luokkaviha ei ollut Kuusiselle henkilökohtaista tai subjektiivista vihaa toisia yksilöitä kohtaan,

vaan rakenteellinen suhde, jossa työntekijät kanavoivat turhautumisensa luokkaristiriitoihin poliittisen vaikuttamisen kautta.⁵⁸

Puhdasoppisen marxilaisen maatalouspolitiikan kritiikkiä edusti saksalainen reformistinen sosiaalidemokraatti Eduard David, jonka artikkeli ”Luokkataistelu ja maalaistyöväestö” käännettiin ja julkaistiin *Työmiehessä*. Ortodoksisen marxismin kriittinen suhtautuminen maatalouden ja erityisesti pientilallisuuden tukemiseen ei ollut reformistien mielestä tarkoituksenmukaista sosialistisen politiikan kannalta. Reformistien mukaan osuuskunnallisen toiminnan ja pientilallisuuden tukeminen olivat maatalouspoliittisesti kannatettava linja, sillä se vastasi paremmin mäkitupalaisten, torpparien ja pienviljelijöiden omia tavoitteita.⁵⁹

Reformistisen ja ortodoksisen linjan vastakkainasettelu liittyi erityisesti niiden historiallista kehitystä koskeviin oppeihin, kuten myös David toteaa. Käytännölliseksi strategiaksi hän ehdotti erilaisen agitaation soveltamista kaupunkilaisen ja maalaisen työväestön pariin, sillä erityisesti ensin mainittu kykeni hänen mukaansa huomaamaan omassa arkielämässään sosialistisen teorian lainalaisuudet. Davidin mukaan maatyöläiselle vastaavanlaisen luokkatietoisuuden synty ei ollut mahdollista samalla tavalla, sillä maatyöläinen näki oman kokemuksensa kautta marxilaisessa teoriassa ristiriitoja. Esimerkiksi Davidin mukaan suurviljelyksen tuotannollinen tehokkuus ja varallisuuden keskittyminen eivät toteutuneet maalla yhtä läpinäkyvästi eikä varallisuuden keskittyminen johtunut suoranaisesti kapitalismista. Suurviljelijöiden yhteiskunnallinen valta-asema oli pikemminkin tullipolitiikan ja poliittisen vaikuttamisen tulosta. Pienviljelijä ei samalla tavalla hyötynyt kotimaisen tuotannon suojelemisesta tullipolitiikalla, sillä hänen omavarainen taloutensa ei ollut markkinoiden piirissä.⁶⁰

Työväenliikkeen siltasaarelaisen⁶¹ linjan edustaja Aatto Sirén kirjoitti Davidin artikkeliin vastineen, jossa hän kritisoi kirjoituksen liiallista pienviljelijämyönteisyyttä. Sirén puolusteli marxilaiselle historiakäsitykselle rakentuvaa näkemystä, jonka mukaan maatalouden kapitalisoituminen oli välttämätön kehityskulku.

Tämä kehitys oli Suomessa vielä edessä. Tässä suhteessa ”pienviljelystä on suositeltava”, vaikka se ei ollut paras mahdollinen strategia maatalouspoliittisesti. Pienviljelijät olivat Sirénin mukaan joutuneet jo osaksi kansainvälisiä markkinoita, sillä pienviljelijät eivät tulleet toimeen ilman erilaisia kulttuuri- tai kulutushyödykeitä, joihin he tarvitsivat tuloja. Englanti, joka oli teollistunut varhain, oli elävä esimerkki valtiosta, josta pienviljelys oli lähes kokonaan kadonnut.⁶²

Suurlakosta ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleihin

Vuoden 1905 suurlakko toi työväenliikkeen viimeistään näkyväksi ja kansalliseksi poliittiseksi tekijäksi. Puolue, jonka jäsenistä suurin osa oli ilman äänioikeutta, todisti joukkovoimallaan merkityksensä ja oikeutuksensa osallistua poliittiseen päätöksentekoon. Venäjällä alkaneiden levottomuuksien seurauksena Suomessa otettiin osaa liikehdintään ja tilanteessa nähtiin mahdollisuus erilaisille reformeille. Suurlakko oli ennen kaikkea mielenosoitus yleisen äänioikeuden, kokoontumisvapauden ja yksikamarisen eduskunnan puolesta. Laajana ja melko yksimielisenä liikehdintänä alkanut mielenilmaus hajosi nopeasti fraktioihin, joissa eri poliittiset ryhmittymät toimivat osin toisiaan vastaan – työläiskaartit ja ylioppilaskaartit olivat lähellä väkivaltaista yhteenottoa.

Suurlakon aikainen lehtikirjoittelu oli kärjistävää ja kieleltään värikästä. Luokkavastakohdat ja toisaalta työväenliikkeen tapa samaistaa itsensä Suomen kansan kanssa korostuivat entisestään. Jo Tampereella annettu punainen julistus eli alkuperäiseltä nimeltään ”Julistuskirja Suomen kansalle” kuvasti toisaalta voimakasta luokkavallan vastaisuutta ja kansan tahdon suvereniteettia. Vaikka julistus laadittiin erillään Helsingin työväenliikkeestä, erillisten kokousten mielipiteet olivat ”käyneet suureksi osaksi samaan suuntaan”. Vanha säätyjärjestelmä ja luokkavalta liitettiin toisiinsa, ja näiden vastakohtaksi asettui kansan tahto, jonka

”henkinen lippu” punainen julistus oli. Julistuksessa puhuttiin myös proletariaatista luokkana, mutta toisaalta proletariaatin tahto samaistui kansan tahdon kanssa.⁶³

Lakon jälkeen eri puolueiden suhtautuminen työväenliikkeeseen oli muuttunut negatiivisemmaksi. *Työmiehessä* epäiltiin eri puolueiden todellisia tavoitteita kansanvaltaisuuden suhteen, mutta kuitenkin kaikki puolueet tuntuivat kannattavan kansanvaltaisuutta. Nimettömässä kirjoituksessa epäiltiin niin perustuslaillisten, ”viikinkien” kuin porvariston tarkoituksia. Kirjoituksessa vaadittiin myös säätyjen luopumista erioikeuksista, koska ”sellaiset ennakkovakuudet voisivat vähentää kansan kiihkeyttä”. Kirjoitus loppuu jyrkkään toteamukseen: ”Työväellä on velvollisuus horjuttaa kaikkea harvain valtaa, silloin mahdollisimman voimakkaasti kun tilaisuudet ovat otollisia. Työväen toimella on Suomen kansa pääsevä oikeuksiinsa.”⁶⁴ Työväestön asia samais-tettiin vahvasti Suomen kansan oikeuksien kanssa, ja muiden osoitettiin ajavan vain yläluokkien etuja.

Yksittäisenä tapahtumana suurlakko oli työväenliikkeelle voimannäytös, jossa se astui kansallisen politiikan keskiöön. Voimiansa tunnossa liike ajoi yhä voimakkaammin vaatimuksiaan politiikan demokratisoimisesta. Vaikka vastaavanlaisia suurlakkoja ei jatkossa syntynyt, työväenlehdistö saattoi tällaisilla ajatuksilla uhkailla ”luokkaeduskuntaa” ja yläluokkia. *Työmiehessä* julkaistiin esimerkiksi joulukuun lopulla julistus, jossa yläluokille annettiin suoranainen uhkaus:

Viimeinen varoitus jouluk. 30 p:nä annettava! Näyttääksemme luokkaeduskunnalle, kuinka suuri on se joukko, joka vaatii luokkaeduskunnan muuttamista täysin kansanvaltaiseksi eduskunnaksi ja varoittaaksemme vielä viimeisen kerran sitä niskuroimasta kansan tahtoa vastaan. kehoittaa Puoluehallinto [sic] kaikkia työväenyhdistyksiä sekä edistysseuroja että myöskin kakkia edistyshaluisia henkilöitä ryhtymään toimiin mielenosoituksen toimeenpanemiseksi jokaisella paikkakunnalla kautta koko maan lauantaina joulukuun 30 p:nä.⁶⁵

Säätyvaltiopäivistä puhuttiin niin punaisessa julistuksessa kuin kyseisessä varoituksessa ”luokkaeduskuntana”. Vaikka toisaalta työväenliike puhui ajoittain proletariaatista ja työväenluokasta, poliittisen järjestelmän kansanvaltaistaminen oli ennen kaikkea työväenliikkeen asia. Työväenliike ei toiminut varsinaisesti luokkana, vaan se pyrki esittämään itsensä koko kansan puolueena ja kansan tahdon ilmauksena.

Alle vuosi suurlakon jälkeen *Työmiehellä* kirjoitettiin artikkeli, jossa tapahtumaa historiallistettiin. Kaksiosaisen artikkelin otsikkona oli ”Kansan päivä”, ja suurlakon tapahtumat kerrattiin pääpiirteissään. Erityisesti huhtikuun säätyvaltiopäivät nähtiin takautuvasti mahdollisena ”historiallisena juhlapäivänä”, mutta koska kansan tahtoa ei kuultu, päivästä tulikin ”häpeäpäivä, joka olisi voinut syöstä koko Suomen kansan kurjuuteen”. Kirjoituksen mukaan sosialismi oli ollut ”henkinen side”, joka oli luonut yhteishenkeä, ja tätä kautta kansalliskokouksen ajatus ”syöksyi kansan sydämeen”.⁶⁶

Vuoden 1907 vaalien alla työväenpuolue kampanjoi vahvasti kansaa puhuttelevin sanankääntein. Kyseessä oli ensimmäiset yksikamarisen eduskunnan vaalit, joissa sekä miehet että naiset saivat äänestää. *Työmiehellä* ja muissa lehdissä julkaistu vaalijulistus heijasteli vastakkainasettelun logiikkaa, jossa yhteiskunnallisen vastakkainasettelun, eri identiteetti- ja intressiryhmiä kokoava puhe sekä tunteisiin vetoava retoriikka kohtasivat. Jo itse julistuksen otsikko teki selväksi, että työväenpuolue edustaa yksinomaan kansaa: ”Kaikki valta kansalle!”. Populaari-demokraattinen kansa määrittyi työtätekeväksi kansanosaksi, joka tarkennettiin selkeästi seuraaviksi eturyhmiksi: torppareiksi, työväkeksi, palvelijoiksi, köyhiksi, tilattomiksi ja palkollisiksi. Nämä poliittiset subjektit eriteltiin vielä miehiksi, naisiksi, vanhoiksi sekä lapsiksi. Näiden ryhmien yhtenäiset intressit esitettiin vastakkainasettelun kautta, jossa eliitti määriteltiin värikkäin sanankääntein herroiksi, ”muukalaisiksi ylimyksiksi”, ”kotimaisiksi raha- ja virkamiehiksi”, ”rahapösoiksi”, ”sortajiksi”, ”riistäjiksi”, ”laiskureiksi” ja ”toisten työn tuhlaajiksi”.

Työväenpuolue asettui vallitsevaa poliittista järjestelmää vastaan samaistamalla eliitin vallan ja vanhan säätypohjaisen edustusjärjestelmän:

Tähän saakka ovat Suomen asioista päättäneet herrat, muukalaiset ylimykset ja kotimaiset raha- ja virkamiehet. Kansalla ei ole ollut mitään sanomista. Lait ovat tämän takia tulleet kansaa sortaviksi. Rikkaat ovat niitten avulla päässeet yhä rikastumaan, köyhät ovat taas köyhtyneet. [...] Kuka on ensinnä avannut kansan silmät näkemään tämän kurjan kehityksen? Herrasluokkako ja heidän puolueensa? – Ei suinkaan. He ovat vaan pitäneet huolta virkapaikoistaan ja kukkaroistaan. Työväenliikehän se totuuden paljasti. Sehän se kokosi kansan oikeuksiaan valvomaan. Kun ei pyytämällä saatu, vaadittiin. Ja lopuksi täytyi herrain taipua. [...] ⁶⁷

Poliittinen järjestelmä samaistettiin hallitsevan eliitin, eli rikkaiden ja ylimysten, valtaa pitäväksi järjestelmäksi. Tällä tavoin eliitti oli ajanut vain omaa etuaan, ja kansa oli jäänyt alisteiseen asemaan. Työväenliike samaisti itsensä kansan edustajaksi ja muutosvoimaksi, jonka avulla poliittinen järjestelmä uudistettiin palvelemaan myös muitakin kuin eliittiä. Eliitin ja kansan eroa korostettiin vielä puhumalla ”muukalaisista ylimyksistä”. Työväenliikkeen asian edistyminen kytkettiin laajojen ja abstraktien arvojen toteutumiseen: ”Kun tämä puolue voittaa, voittaa myös oikeus ja ihmisyyys”, todetaan julistuksen viimeisessä kohdassa. Sosiaalidemokratia merkitsi: ”työ kunniaan, kansa täyteen valtaan!”. Kansa oli jotain yleisesti samaistuttavaa, ja demokraattinen vaikuttaminen liitettiin olennaisesti osaksi kansan suveriniteettä.

Päätelmiä

Työmies-lehdessä käytetty kansapuhe oli osa aikansa poliittista kielenkäyttöä. Se oli osiltaan perintöä fennomaanisesta kansakunnan rakennusprojektista, mutta työväenliikkeessä kansan merkitys muuttui erityisesti oikeudelliseksi taisteluksi vallasta.

Valpaslainen luokkataistelulinja ja kautskylainen marxismi limityivät kansapuheeseen, mutta varsinaisesta työväenluokasta puhuminen oli vähemmän yleistä kuin vetoaminen ”työväestöön”, ”työkansaan” tai ”kansan syviin riveihin”. Työväenluokan epäselvä suhtautuminen työväenluokan määrittelyyn erityisesti pientilallisten ja talonpoikien kohdalla oli ongelma, mutta toisaalta yleisellä tasolla liikkunut kansadiskurssi mahdollisti laajan samaistumisen työväenliikkeeseen. Luokkataistelulinjaan sopi vastakkainasettelu kansan ja yläluokan kanssa, jonka sovittelmattomuutta ajoittain voimakas retoriikka korosti. Kuitenkaan marxilainen luokkataistelulinja ei näkynyt luokan ja kansan liiallisena problematisointina, vaan merkitys jätettiin lukijan itsensä pääteltäväksi. Erityisesti työväenliikkeelle ongelmallinen talonpoikais- ja pienviljelijäkysymys nousi usein esille luokkataistelua korostavassa diskurssissa, jossa työväenluokkaa määriteltiin marxilaisin käsittein. Populaari-demokraattinen kansapuhe ikään kuin väisti tämän ongelman ja jättää lukijan päätettäväksi, kuuluuko tämä kansaan ja työväkeen.

Työväenliikkeen diskurssi oli luokkataistelulinjasta huolimatta kiinnittynyt populaari-demokraattisiin ajatuksiin kansasta ja kansan suvereniteetista. Kuvaavia ovat työväenliikkeen tapa suurlakon aikana edustaa kansaa ja ensimmäisten yksikamarisen eduskunnan alla puolueen ohjelmissa julistetut populaari-demokraattiset vaatimukset. Tällä tavoin työväenliike esitti ajavansa sen omat intressit ylittäviä poliittisia tavoitteita.

Luokkavihan ja kaunan lietsomisen ajatukset, joita on työväenliikkeen kohdalla esitetty, ovat lähtökohtaisesti tulkintoja, jotka peilaavat vuosisadan alun tapahtumia vuoden 1918 sodan kautta. Kansan ja eliitin vastakkainasettelut korostivat työväenliikkeen vaatimuksia yhteiskunnan demokratisoimisesta ja oikeuden tavoittelusta. Vaikka usein kyse saattoi olla suoranaisestä luokkavihan lietsonnasta, kysymys voidaan myös ymmärtää yhteiskunnallisten pettymysten kanavoimiseksi poliittiseen ja demokraattiseen vaikuttamiseen.

Työväenliikkeen lehdistödiskurssin tutkimus suhteuttaa aiempaa työväenliikkeen aatehistoriallista tutkimusta. Puolueen

marxilaisia oppeja ja koulukuntia on tutkittu perinpohjaisesti, mutta niiden artikulaatiota poliittiseksi diskurssiksi ei ole tutkittu vastaavalla tavalla. *Työmies*-lehden esimerkkitapaus tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman kautskyläisen luokkataistelulinjan kansalliseen tulkintaan. Vaikka *Työmies*-lehden päätoimittajana vuosina 1901–1918 toiminut Edvard Valpas oli tunnettu jyrkästä kautskyläisestä dogmaattisuudestaan, lehden diskurssi oli sinänsä populaari-demokraattisempi kuin päätoimittajan taustalla olevat marxilaiset opit antaisivat olettaa. Asiaa korostaa Valppaan itsensä laatimien tekstien runsas kansaretoriikka ja kansan suvereniteetin alleviivaaminen.

Viitteet

- 1 Matti Kurikka (1863–1915) oli utopistisocialisti ja varhaisen työväenliikkeen kiistelty johtohahmo.
- 2 Kettunen 1989, 236.
- 3 Ehrnrooth 1992, 129–131.
- 4 Pollari 2009, 86; Soikkanen 1961, 181.
- 5 Laclau 2005, 16–20.
- 6 Laclau 1979, 100–111.
- 7 Mouffe 2013, 23–29.
- 8 Uusitalo 2017, 39–40.
- 9 Ks. tarkemmin Uusitalo 2017 sekä Ehrnrooth 1992.
- 10 Howarth 2000, 4–5.
- 11 Bergholm 2002, 190–192.
- 12 Kettunen 1989, 236.

- 13 Esim. Suodenjoki 2010, 37–43.
- 14 Ehrnrooth 1992, 94–96.
- 15 Haapala 1986, 289–291.
- 16 Kettunen 1989, 245.
- 17 Soikkanen 1961, 124–130; Jussila 2015, 14–16.
- 18 Peltonen 1992, 254–256.
- 19 Jussila 2015, 14–16.
- 20 Soikkanen 1975, 46.
- 21 Kettunen 1989, 236.
- 22 Jussila 2015, 14–16.
- 23 Kautsky 1906, 53.
- 24 Maatalouskysymyksen hankaluudesta puolueelle ja ideologian ja poliittisen diskurssin yhdistämisestä ks. Rajavuori 2017, 275–286; Jussila 2015, 14–16.
- 25 Nieminen 2006, 164–165.
- 26 ”Onko laki yleisen mielipiteen tulkki?” *Työmies*, 14.11.1899.
- 27 Kujala 1995, 128–130.
- 28 ”Yhtymis-, kokoon tumis- ja puhevapaus”, *Työmies*, 29.1.1900.
- 29 ”Kellä on oikeus ajaa kansan asiaa?” *Työmies*, 28.5.1900.
- 30 ”Työväenkysymys ja työväenliike maaseuduilla”, *Työmies*, 2.10.1900.
- 31 ”Työväenkysymys ja työväenliike maaseuduilla”, *Työmies*, 2.10.1900.
- 32 Suodenjoki 2010, 163.
- 33 Luettelo *Työmiehessä* käytettyjen nimimerkkien takana olevista henkilöistä. <https://www.marxists.org/suomi/lehdet/tyomies/nimimerkit.htm>. Luettu 25.10.2018.
- 34 ”Kansaa petetään”, *Työmies*, 9.4.1901.
- 35 Tommila et al. 1988, 46.
- 36 ”Mitä tehtävä?”, *Työmies*, 24.5.1901.
- 37 ”Kansan valistus ja puolueet”, *Työmies*, 6.2.1902.
- 38 ”Sanomalehdet kansan sortajina”, *Työmies*, 7.5.1902.
- 39 ”Maalaistyöväestölle”, *Työmies*, 5.8.1903.
- 40 ”Hbl. ja kansan säilytys”, *Työmies*, 17.11.1905.
- 41 ”Älkää sytyttäkö tulta tappuroihin!”, *Työmies*, 3.3.1906.
- 42 ”Kansan tahto ja maan laki”, *Työmies*, 9.3.1906.
- 43 Rojola 2008, 223–224.
- 44 Tikka 2009, 83.

- 45 Ks. Kianto 1909.
- 46 Kiannon teoksessa on esimerkiksi kuvaus agitaattorin ja paikallisen papin sananvaihdosta. Kianto 1909, 66–71. Ks. myös Rajavuori 2017.
- 47 Ehrnrooth 1992.
- 48 Esim. Suodenjoki 2010, 43–44.
- 49 Bergholm 2002, 181–192.
- 50 Kujala 1995, 22.
- 51 Rajavuori 2017, 225–230.
- 52 Mouffe 2013, 30–37, 45–46.
- 53 ”Uusi puolue ja luokkaviha”, *Työmies*, 25.7.1899.
- 54 ”Mietteitä kansan hyvinvoinnista”, *Työmies*, 12.6.1903.
- 55 ”Mietteitä kansan hyvinvoinnista”, *Työmies*, 12.6.1903.
- 56 ”Mietteitä kansan hyvinvoinnista”, *Työmies*, 12.6.1903.
- 57 ”Maatalouskysymyksestä Ranskassa ja muissa maissa”, *Työmies*, 7.9.1905.
- 58 ”Luokkataistelu ja luokkaviha”, *Työmies*, 18.9.1905.
- 59 ”Luokkataistelu ja maalaistyöväestö”, *Työmies*, 30.9.1905.
- 60 ”Luokkataistelu ja maalaistyöväestö”, *Työmies*, 30.9.1905.
- 61 Puhdasta luokkataisteluoppia kannattavien suuntaus.
- 62 ”Maanomistuksen kehittyminen ja pieniviljely”, *Työmies*, 20.10.1905.
- 63 ”Vaatumuksemme lakkopäivinä”, *Työmies*, 7.11.1905.
- 64 ”Harvain valta horjuu ”, *Työmies*, 18.11.1905.
- 65 ”Viimeinen varoitus jouluk. 30 p:nä annettava!”, *Työmies*, 18.12.1905.
- 66 ”Kansan päivä”, *Työmies*, 2.1.1906.
- 67 ”Kaikki valta kansalle”, *Työmies* 13.3.1907.

Lähteet

Lehdet

Työmies 1899–1907

Digitaaliset lähteet

Luettelo Työmieheissä käytettyjen nimimerkkien takana olevista henkilöistä, <https://www.marxists.org/suomi/lehdet/tyomies/nimimerkit.htm> 15.5.2019.

Kirjallisuus

Bergholm, Tapio (1992): Edistysusko ja puolueviha. Teoksessa Katainen, Elina & Kotila, Pirkko (toim.), *Työväki ja tunteet*. Väki voimakas 15. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura: Helsinki, 181–196.

Ehrnrooth, Jari (1992): *Sanan vallassa, vihan voimalla – Sosialistiset vallankumousovit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914*. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki.

Gronow, Jukka (2015): *On the Formation of Marxism – Karl Kautsky's Theory of Capitalism, the Marxism of the Second International and Karl Marx's Critique of Political Economy*. Brill: Boston.

Haapala, Pertti (1986): *Tehtaan valossa – Teollistuminen ja työväestön muodos-
tuminen Tampereella 1820–1920*. Osuuskunta Vastapaino: Tampere.

Howarth, David (2000): *Discourse*. Open University Press: Buckingham.

Jussila, Petri (2015): *Tilastomies torpparien asialla – Edvard Gyllingin maatalo-
uspoliittinen ajattelu ja toiminta suurlakon ja sisällissodan välissä*. Työväen
historian ja perinteen tutkimuksen seura: Helsinki. [https://helda.helsinki.fi/
handle/10138/153445](https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153445).

Kautsky, Karl (1988): *The Agrarian Question*. Zwan Publications: Lontoo.

Kettunen, Pauli (1989): Missä mielessä vanha työväenliike oli poliittinen liike.
Teoksessa Alapuro, Risto et al. (toim.), *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä: Hel-
sinki, 236–250.

Kianto, Ilmari (1909): *Punainen viiva*. Otava: Helsinki.

Kujala, Antti (1995): *Venäjän hallitus ja Suomen työväenliike 1899–1905*. Suo-
men Historiallinen Seura: Helsinki.

Laclau, Ernesto (1979): *Politics and Ideology in Marxist Theory*. Verso: Lontoo.

Laclau, Ernesto (2005): *On Populist Reason*. Verso: Lontoo.

- Liikanen, Ilkka (2003): *Kansa – Fennomanian kansa-käsite ja modernin politiikan kieli. Teoksessa Käsitteet liikkeessä – Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino: Tampere, 257–307.
- Mouffe, Chantal (2013): *Agonistics – Thinking the World Politically*. Verso: Lontoo.
- Nieminen, Hannu (2006): *Kansa seisoi loitommalla – Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Vastapaino: Tampere.
- Peltonen, Matti (1992): *Talalliset ja torpparit – Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki.
- Rajavuori, Anna (2017): *Esityksen politiikka – Sosialistinen agitaatio keskusmaalaisella maaseudulla 1906–1908*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura: Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/184737>.
- Rojola, Lea (2008): *Kun kansa tahtoi. Teoksessa Haapala, Pertti et al. (toim.), Kansa kaikkivaltias – Suurlakko Suomessa 1905*. Kustannusosakeyhtiö Teos: Helsinki, 223–236.
- Peltonen, Matti (1992): *Talolliset ja torpparit – Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki.
- Pollari, Mikko (2009): *Vihan ja sovun sosialistit. Teoksessa Anttila, Anu-Hanna et al. (toim.), Kuriton kansa – Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino: Tampere, 81–109.
- Salokorpi, Hannu (1988): *Pietarin tie – Suomalainen puolue ja suomettarelainen politiikka helmikuun manifestista 1899 Tarton rauhaan 1920*. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki.
- Soikkanen, Hannu (1961): *Sosialismin tulo Suomeen: Ensimmäisiin yksikamariens eduskunnan vaaleihin asti*. WSOY: Porvoo.
- Soikkanen, Hannu (1975): *Kohti kansanvaltaa 1. 1899–1937 – Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta*. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue: Helsinki.
- Suodenjoki, Sami (2010): *Kuriton suutari ja kiistämisen rajat – Työväenliikkeen läpimurto hämäläisessä maalaisyhteisössä 1899–1909*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Tikka, Marko (2009): *Kun kansa leikki kuningasta – Suomen suuri lakko 1905*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1247, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Tommila, Päiviö et al. (toim.) (1988): *Suomen lehdistön historia: 7 Hakuteos Savonlinna – Övermarks tidning: sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*. Kustannuskiila: Kuopio.
- Uusitalo, Taina (2017): *Rakennettu kansalaisuuskäsitys – miten jääkäriliikkeestä tuli työväenliikkeen vastavoima? Teoksessa Suodenjoki, Sami & Turunen, Risto (toim.), Työväki kumouksessa. Väki voimakas 30. Työväen histo-*

rian ja perinteen tutkimuksen seura: Helsinki, 37–67. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/219029>.